

PRZYRODNICZA ŚCIEŻKA EDUKACYJNA DLA KAŻDEGO

ŚLADAMI PŁAZÓW I GADÓW, CZYLI JAK ZOSTAĆ HERPETOLOGIEM

Zapraszamy Państwa na herpetologiczną ścieżkę dydaktyczną w Bieganowie (Nadl. Cybinka). Herpetologia to nauka zajmująca się płazami i gadami. Wszystkim żyjącym w Polsce płazom i niektórym gadom do życia niezbędne są mokradła. Najrzadsze z nich - żółw błotny, traszka grzebieniasta i kumak nizinny to gatunki silnie zagrożone – chronione w ramach europejskiego programu Natura 2000. Ich życiu w różnych okresach roku, siedliskom i potrzebom ochrony, przyjrzymy się na naszej ścieżce. A przy odrobinie szczęścia może uda się nam zobaczyć któregoś z bohaterów opowieści? Zapraszamy!

WIOSNA

1. Wiosna nad stawem

Wiosną mieszkańcy mokradeł budzą się z zimowego snu. Już w marcu, po ustąpieniu lodu, pojawiają się traszki grzebieniaste. Żółw błotny budzi się w kwietniu. W tym samym czasie swoje zimowe kryjówki opuszczają kumaki nizinne. Te małe płazy można łatwo rozpoznać po jaskrawych, pomarańczowych plamach na ciemnym tle, które znajdują się na brzuchu. Staw to także miejsce życia wielu innych płazów.

JESIEŃ

11. Długość życia

Żółwie są jednymi z najdłużej żyjących zwierząt na Ziemi. Żółw błotny może żyć nawet ponad 100 lat. Wiek niektórych żółwi można określić na podstawie liczby przyrostów (podobnie jak u drzew) widocznych na tarczках brzusznych. Traszki grzebieniaste i kumaki żyją do kilkunastu lat. Każdy kumak ma charakterystyczny układ plam na brzuchu. Wystarczy zrobić zdjęcie, aby śledzić jego losy. Podobnie jest z żółwiem błotnym. Charakterystyczny układ plam barwnych na głowie dorosłych osobników oraz uszkodzenia, kolorystyka i zmiany w budowie pancerza pozwalają na odróżnienie z pozoru identycznych zwierząt. Jeśli przypadkiem zobaczysz żółwia, a masz przy sobie aparat, postaraj się, nie płosząc go, ani nie przenosząc w inne miejsce, zrobić mu kilka zdjęć.

ZIMA

12. Zimowe kryjówki

W zimie żółw błotny, traszka grzebieniasta i kumak nizinny zapadają w sen zimowy zwany hibernacją. Żółw zwykle hibernuje w głębszym zbiorniku wodnym zagrzebany w mule. Traszka grzebieniasta zapada w sen zimowy po pierwszych przymrozkach, pod koniec października. Zimuje na łądzie, w rozmaitych norkach ziemnych, pod stertami kamieni, drewna, liści, często nawet w piwnicach domów czy studzienkach. Kumak na kryjówkę wybiera także norki gryzoni, wykroty, sterty kamieni. Często w takim miejscu przebywają zarówno osobniki młodociane i dorosłe, jak również przedstawiciele innych płazów.

Wykonano w ramach projektu LIFE „Protection of *Emys orbicularis* and amphibians in the North European lowlands (LIFE05NAT/LT/000094) oraz programu Klubu Przyrodników „Aktywna ochrona żółwia błotnego, kumaka nizinnego i traszki grzebieniastej na terenie Polski Zachodniej” wspieranego przez Fundację EkoFundusz i realizowanego przy współpracy nadleśnictwa Cybinka, Karczma Borowa, Mieszkowice, Międzychód, Rzepin i Smolarz.

Sfinansowano ze środków EkoFunduszu

Tekst: Bogusława Mróz, konsultacje: Mariusz Rybacki

9. Obrona

Płazy i gady stosują różne techniki obronne aby ustrzec się przed drapieżnikami. Kumak nizinny schowany wśród roślinności jest trudny do zauważenia dzięki swojemu brunatnemu ubarwieniu. W chwili zagrożenia na łądzie wygina grzbiet i unosi do góry kończyny ukazując barwne plamy. Jest to tzw. „refleks kumaka”, dzięki któremu udaje mu się ująć z życiem. Także żółw błotny i traszka grzebieniasta dzięki swojemu ubarwieniu doskonale kamuflują się w wodzie. Mimo to spróbujmy je wypatrzeć, może się nam poszczęści?

10. Ochrona

Płazy i gady pojawiły się na Ziemi setki milionów lat temu. Dziś wiele gatunków jest zagrożonych wyginięciem. W Polsce występuje 18 gatunków płazów i 8 gadów. Wszystkie objęte są ochroną ścisłą. Zabronione jest nie tylko ich zabijanie, ale także niszczenie ich siedlisk oraz płoszenie. Zarówno traszka grzebieniasta, kumak nizinny jak i żółw błotny są silnie zagrożone w skali całej Europy. Głównym zagrożeniem jest zanikanie małych zbiorników wodnych, torfowisk i innych mokradeł, zanieczyszczenie wody czy drogi szybkiego ruchu, które przecinają szlaki ich wędrówek. W celu ochrony tych ciekawych i ważnych dla przyrody zwierząt podejmowanych jest wiele działań. Odtwarzane są mokradła, budowane są przejścia dla płazów. W ochronie gatunków bardzo ważne są także badania naukowe oraz edukacja. Najważniejsza jest jednak ochrona siedlisk poprzez hamowanie nadmiernego i niepotrzebnego odpływu wody.

2. Gody

Gdy woda w stawie odpowiednio się nagrzej, płazy i żółwie błotne rozpoczynają okres zalotów i składania jaj. Kumaki nizinne zaczynają wydawać głosy - „kum-kum”. Głos samca przyciąga samice. Tymczasem samiec traszki grzebieniastej odbywa gody pod wodą – wabi samicę złożonym tańcem, w którym ważną rolę odgrywa ogon z dużym grzebieniem skórnym. Gody żółwia przypadają na przełom kwietnia i maja. Gady te wybierają miejsca osłonięte i płytkie. Po wiosennych zalotach płazów na podwodnych roślinach pozostają ich jaja. Wsłuchajmy się w wiosenne głosy stawu.

3. Żółw błotny

W ciepłe dni żółwie błotne lubią wygrzewać się na pniach drzew zanurzonych w wodzie, jeśli będziemy mieli dość cierpliwości może uda się nam je zobaczyć. Musimy jednak siedzieć spokojnie, zaniepokojone szybko znikają wśród roślinności. Samca łatwo odróżnić po kolorze oczu. Dojrzałe samce mają oczy brązowe lub rudawe, samice i młodociane osobniki żółte z brązowymi plamkami. Mimo, że dziś żółw błotny jest bardzo rzadkim gatunkiem, jeszcze w XIX w. był dość często spotykany. Głównym zagrożeniem dla tego jedynego przedstawiciela żółwi w naszym kraju jest zanikanie zbiorników wodnych oraz miejsc lęgowych.

4. Traszka grzebieniasta

Traszka grzebieniasta, nazywana dawniej trytonem, przypomina nieco smoka. Płazy te żyją w różnego rodzaju zbiornikach: małych oczkach, stawach, gliniankach porośniętych roślinnością, wśród której mogą się skryć. Samica składa duże, żółtozielone jaja, zawinięte po jednym w liść rośliny wodnej. Wylęgające się z nich larwy żerują w otwartej toni zbiornika. Traszki odżywiają się różnego rodzaju owadami i planktonem. Po godach większość z nich opuszcza wodę i prowadzi lądowy tryb życia i wówczas, w wilgotne, ciepłe noce, najłatwiej je zobaczyć.

5. Kumak nizinny

Kumak nizinny przypomina z wyglądu małą ropuszkę. Jest to najmniejszy nasz płaz krajowy. Tak jak ropuchy posiada na skórze gruczoły jadowe. Płaz ten wyróżnia się także żenicami w kształcie serca. O tym, że jest niesmaczny informują jaskrawe, pomarańczowe plamy na jego brzuchu. Kumak odżywia się przede wszystkim wodnymi bezkręgowcami, głównie dorosłymi owadami i ich larwami. Bliskim krewnym tego gatunku jest kumak górski, którego łatwo spotkać można w gó-

rach. Kumak nizinny zamieszkuje różnorodne płytkie zbiorniki wodne porośnięte bogatą roślinnością, nie tak łatwo go wśród niej zauważyć, ale... spróbujmy!

LATO

6. Wyjście na ląd

Płazy przechodzą rozwój złożony. Z jaj składanych w wodzie, wylęgają się kijanki. Różnią się one wyglądem od swoich rodziców. Nie mają odnóży, przypominają nieco rybki i podobnie jak one oddychają skrzelami. Pod koniec okresu larwalnego wyrastają im odnóża, zanika ogon i proces przeobrażenia dobiega końca. W przeciwieństwie do płazów bezogonowych (jak żaby, kumaki, ropuchy) ogon u traszek nie zanika. Ich larwy przypominają bardziej postać dorosłą. W Polsce kumaki i traszki przeobrażają się i wychodzą na ląd w lipcu i sierpniu, nie poruszają się wówczas jeszcze zbyt szybko, więc idąc przez podmokły las patrzmy pod nogi.

7. Wrogowie

Na płazy i gady czyha wielu naturalnych wrogów, którzy gotowi są zrobić sobie z nich posiłek. Kijankom najbardziej zagrażają ryby, które chętnie je zjadają, dlatego w stawach w których licznie występują ryby płazów jest zwykle niewiele. Dorosły kumak nie jest zbyt smaczny, ze względu na swoje gruczoły jadowe na skórze. Nie odstrasza to jednak zaskrońców, drapieżnych rzęsorków czy czapli i bocianów. Jaja żółwi często wyjadają drapieżniki czworonożne - lisy oraz nowi przybysze zza mórz - szop praczy czy norka amerykańska. Poszukajmy na ścieżce śladów tych drapieżników.

8. Letnie wędrówki

Na przełomie maja i czerwca samice żółwia błotnego opuszczają na krótko zbiornik i podejmują wędrówkę aby złożyć jaja na lądzie. Czasem wędrują daleko, nawet kilkaset metrów, szukając nagrzanego, piaszczystego zbocza. Jeśli zdarzy się nam je wówczas spotkać - pozostawmy je w spokoju. Jeśli lato jest dostatecznie ciepłe małe żółwki wykluwają się w drugiej połowie sierpnia lub na początku września. W przypadku chłodnego lata zarodki żółwi często obumierają. Większość traszek pod koniec lata opuszcza zbiorniki wodne i prowadzi życie na lądzie. Kumaki są silnie związane z wodą. Kiedy jednak zdarzy się, że zbiornik, w którym żyją wysycha, przenoszą się do innego.

